

УДК 378.147:78

ОЛЕКСЮК Ольга Миколаївна –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва
Київського університету імені Бориса Грінченка,
e-mail: o.oleksiuk@kubg.edu.ua

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ДІАЛОГ/ПОЛІЛОГ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАГІСТРІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Тенденції розвитку сучасної вищої школи свідчать про те, що в розумінні сутності і значення діалогу важливо не лише розкрити його загальну ціннісно-смыслову і функціональну спрямованість з позиції «теорії про нього», а й поглянути на нього «зсередини» самого процесу, осмислити з позиції певної за характером взаємодії суб'єктів – викладача й студентів. Діалогічна форма спілкування є найбільш професійно значущою, оскільки результатом комунікативної діяльності майбутнього фахівця стають новоутворення духовного змісту: уявлення, ідеї, риси характеру, інтереси, прилучення до цінностей іншого тощо.

У цьому контексті особливого значення набуває динаміка організації і функціонування обставин, організованих у результаті переплетення комунікативних потоків, які об'єднують суспільство в цілісну структуру. На рівні суб'єктів освітнього процесу на перший план виступають різні форми *інтерсуб'єктивної взаємодії*, що лежать в основі всіх соціальних комунікацій, у тому числі найбільш значущого, ієрархічно найнижчого рівня – міжособистісного діалогу/полілогу. У цих умовах кінцевою метою соціального пізнання та освіти є формування ціннісно-орієнтованої картини світу, картини дії та оволодіння типологіями розв'язання практичних ситуацій професійного рівня. «Продуктом» вищої школи стає уже не носій знань, а суб'єкт, спрямований на виконання певних рольових обов'язків, а також здатний діяти в нерегламентованих просторах життєвих ситуацій. Все це вимагає розуміння як ситуації того «життєвого світу», в якому розгортається майбутнє особистості, так і соціального оточення, в якому відбувається міжособистісний діалог/полілог. Виходячи з цих положень, Істина створюється під час інтерсуб'єктивної взаємодії між учасниками діалогу/полілогу – у процесі розуміння один одного. Інший розглядається з різних поглядів, формуючись як щось єдине, що виникає в процесі цих поглядів (тут можна провести аналогію з принципом *феноменологічної редукції*, за Гуссерлем). Постмодернізм довів відносність розуміння смислу до крайньої межі, зберігаючи при цьому науковість методу, хоча

форми його існування практично злилися з художніми прийомами мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблему організації навчальної діяльності магістрів музичного мистецтва досліджують вітчизняні науковці, з-поміж яких: А. Орлов, Г. Падалка, А. Растрігіна, О. Ростовський, В. Черкасов, О. Щолокова. Тематика нашого наукового пошуку доповнює дослідження вищезазначених науковців і уможливує вивчення проблеми діалогічного спілкування в процесі фахової підготовки магістрів музичного мистецтва.

Мета статті – дослідити значення феноменологічного діалогу/полілогу в організації навчальної діяльності магістрів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна вища мистецька освіта має орієнтуватися на всебічний розвиток суб'єктності студента як носія індивідуальної і соціальної культури. Освітній процес у вищій школі необхідно розглядати як діалог/полілог між студентом і освітнім простором. У даному випадку організація навчального процесу має проектуватися і реалізуватися як багатогранна пізнавальна діяльність, що здійснюється в різних організаційних формах і видах: навчання, наукове дослідження, спілкування з суб'єктами освітнього процесу, дозволяючи тощо. Інформаційна та екзистенціальна взаємодія студента з освітнім простором може продуктивно здійснюватися і як внутрішній діалог-мислення, і через спілкування з текстами – зовнішній діалог/полілог як «мова для інших».

З метою виявлення структури діалогічного/полілогічного простору освітнього процесу у вищих мистецьких навчальних закладах та визначення комфортності для учасників взаємодії необхідно враховувати:

- ступінь свободи особистості при виборі якісних і неякісних знань;

- умови створення самого себе в контексті «живого» знання та ступеня його реалізації;

- рівень організованості простору в діалозі/полілозі без жорсткої визначеності функцій його учасників;

– усвідомлення викладачами взаємодії як необхідності істинної участі в діалозі/полілозі.

Для вищої мистецької освіти особливого значення набуває становлення суб'єктності магістра, тому, що в майбутній професійній діяльності він зможе проектувати освітній процес по аналогії з діалогічною взаємодією педагога й учня, уникаючи авторитарності. Виникає питання: як має бути побудований освітній процес вищого мистецького навчального закладу, щоб результат підготовки магістра був затребуваний та необхідний для сучасного соціуму? На думку багатьох учених, у процесі підготовки магістрів відбувається безпосередній обмін цінностями і розуміння Іншого, адже, практикою затребувані результати не у вигляді магістерської роботи, а здатність магістрів до професійної та соціальної діяльності в нестандартних життєвих ситуаціях. Мова йде про особливі освітні результати підготовки, у рамках якої знання виступають недостатньою умовою досягнення професійної культури, тому, головна мета підготовки магістрів полягає в розвитку здатності самостійно отримувати знання упродовж усього життя. Крім того, слід враховувати, що особистість існує емотивно і сугестивно, тобто її зв'язок із собою та світом є емоційним і опосередкованим комплексом навіюваних знань. Вільям Джеймс вважав, що почуття особистості, постійно усвідомлюване людиною, складається з чуттєвих вражень [1]. Поза емотивною сферою людина не здатна відчутти свою соціальність та індивідуальність, так само, як не здатна зробити це без опори на стійкий комплекс суб'єктивних знань. Навіть критично засвоєне знання набуває характер віри (тобто сугестивно) і функціонує в емотивному ключі [3, с. 54].

Викладена вище сутність взаємодії створює в мистецькій освіті напружене енергетичне поле духовного єднання, в якому спостерігається подолання традиційного «діадного мислення». Натомість відмова від «діадного мислення» на користь нелінійного підходу – це постійний пошук єднання, основою і провідним напрямом якого є потреба в спільності на основі альтруїзму, потреба залучення до Вищої реальності, здатність перенесення домінанти за межі власного «Я» на життя іншої людини. Доречно в цьому зв'язку зазначити, що М. Бахтін не відзначав несумісності між багатоголоссям світу та існуванням індивідуальної свідомості. Це багатоголосся може бути перенесене всередину індивідуальної свідомості у формі внутрішнього діалогу.

Отже, метою реалізації діалогу/полілогу в

організації навчальної діяльності магістрів має бути розуміння Іншого, зберігаючи власний погляд на проблеми професійних відношень.

Орієнтація на розвиток індивідуальності і активного суб'єкта діяльності може бути реалізована лише на основі побудови відповідної стратегії діяльності викладача, що набуває сьогодні принципово нового сенсу – підтримання людини в духовній «самобудові» (за С. Кримським), формування здатності до життєвого самовизначення. Ця діяльність має характер діалогу, співпраці, співтворчості, в процесі яких домінує взаємовигідний обмін особистісними смислами і досвідом.

Разом з тим, аналіз педагогічної і, зокрема, музично-педагогічної практики виявляє серйозні недоліки стосовно розвитку професійної діяльності викладачів, пов'язані, насамперед, з небажанням відмовитися від застарілих стереотипів. Причини цього феномена багатоаспектні: панування історично сформованого відчуження педагогів від демократичних виховних технологій; відсутність ціннісно-сміслових орієнтирів і можливостей їхнього проектування на реальну діяльність тощо.

Ціннісна взаємодія музики, педагога і учня в музично-педагогічному процесі – провідний принцип феноменологічного діалогу/полілогу. Специфічні завдання і зміст досліджуваного процесу зумовлюють функціонування в ньому двох форм діалогу – «зовнішнього» і «внутрішнього», які в реальному бутті діалектично між собою взаємодіють. Так, скажімо, в одному випадку «внутрішній» діалог як форма спілкування музиканта-педагога із самим собою, може існувати паралельно «зовнішньому». В іншому випадку ці форми діалогу навіть зливаються в єдиний духовно-енергетичний потік, надаючи тим самим усім сторонам живого педагогічного процесу більшої емоційної і моральної сили, ціннісно-сміслові забарвленості.

Упродовж останніх років нами здійснювалася експериментальна робота з розвитку духовного потенціалу магістрів – майбутніх учителів музичного мистецтва з використанням феноменолого-герменевтичного підходу. У процесі вивчення лекційних курсів «Теорія музичної освіти», «Методологія музично-педагогічної освіти» та «Методологія науково-педагогічних досліджень» була розроблена програма, яка передбачала використання діалогових, проблемних та інтерактивних форм навчальної діяльності магістрів. У процесі підготовки магістрів нами використовувалися діалогові форми у побудові лекційних занять: лекція-

полеміка, лекція-обговорення, лекція-бесіда.

Діалогові/полілогові форми і методи навчання використовувались також під час проведення семінарських занять з магістрами. Так, обговорення проблемних питань на семінарі-дискусії передбачало попереднє опрацювання системи аргументації. Дискусія характеризувалася цілеспрямованим обміном ідеями, судженнями, думками. Семінар-рефлексія розвиває здатність до аналізу власного професійного розвитку. Семінар-зустріч створює ситуацію поєднання різних думок і стимулювання здатності до узагальнення. Характерним для всіх типів семінарів став алгоритм: мотивується висловлювання будь-якої думки, максимальна щирість і відстоювання своєї думки під час обговорення; відсутність критики та зауважень як з боку магістрів так і з боку викладача; підтримка іншої думки, навіть якщо вона не приймається але є цінною і корисною для формування глибшого розуміння ситуації.

Використання кейс-методів (кейс-ілюстрація, кейс-практичне завдання, кейс з структурованими питаннями) сприяє формуванню здатності магістрів оцінювати й прогнозувати розвиток міжособистісних відносин. Крім організації навчальної діяльності магістрів феноменологічний діалог/полілог використовується в реалізації їхніх дослідницьких проєктів. Більшість учених і практиків звертають увагу на використання інтерактивних методів навчання: дискусія, круглий стіл, метод проєктів, синектики, інверсії тощо. Цінність використання методу проєктів полягає в тому, що він орієнтований не на вивчення теми, а на створення конкретного продукту. Використання даного методу створює умови для аналізу, рефлексії та самооцінки магістрів в організації їхньої навчальної діяльності.

У ситуаціях діалогічного спілкування, які створюються нами в процесі професійної підготовки фахівців соціокультурної сфери, принципово змінюються позиції учасників: самовизначення відбувається в умовах навчальної дискусії, а вплив викладача на студентів замінюється їхньою особистісною взаємодією. Концепція дискусійного навчання полягає в організації поліфонії шляхом залучення студентів до діяльності, в якій основну роль відіграє соціокультурна норма. Існування ціннісно-сміслового аспекту завжди включає прийняття рішення, ситуацію вибору. Відтак освітній процес відбувається в умовах міжсуб'єктної взаємодії викладача і магістра, коли має місце не просто співпраця заради результату, а пошук згоди в смислах. Зазначимо

також, що формування ціннісно-сміслового самовизначення студентської молоді супроводжується освоєнням механізмів саморегуляції і самоактуалізації, які створюють нові можливості розвитку особистості.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. З узагальнення викладеного, впливає висновок про те, що діалог/полілог сприяє вирішенню вельми важливого завдання – підводить магістра до розуміння того, що будь-яке судження про життєві та професійні явища, проблеми – це результат зусиль його особистості, його душі, активного проникнення в сутність цих явищ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Джеймс В. Психологія. Часть II. Спб., СПб: Изд-во К. Л. Риккера, 1911, С. 323–340.
2. Олексюк О. М. Феномен «зовнішнього» і «внутрішнього» діалогу як механізм духовного єднання суб'єктів мистецької освіти / Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2012. – Вип. 5. – С. 80–84.
3. Орлов А. А. Развитие познавательного потенциала студентов в образовательном пространстве педагогического вуза / А. А. Орлов // Педагогика № 8, 2009 г. – С. 47–57.

REFERENCES

1. Dzheymys, V. (1911). *Psihologiy [Psychology]*. Chast' II. Spb., SPb: Yzd-vo K. .L. Rykкера.
2. Oleksyuk, O. M. (2012). *Fenomen «zovnishn'oho» i «vnutrishn'oho» dialohu yak mekhanizm dukhovnoho yednannya sub'yektiv mystets'koyi osvity* [The phenomenon of «external» and «internal» dialogue as a mechanism of spiritual unity of art education]. Vinnytsya. Vyp. 5.
3. Orlov, A. A. (2009). *Razvytye poznatel'noho potentsyala studentov v obrazovatel'nom prostranstve pedahohycheskoho vuza* [The development of cognitive potential of students in the educational space of pedagogical high school]. Pedahohyka № 8.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОЛЕКСЮК Ольга Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інститут мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: духовний потенціал особистості в контексті антроподомінантної парадигми.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OLEKSYUK Olha Mykolaivna – Doctor of Education, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Musical Art of Borys Grinchenko Kyiv University.

Circle of scientific interests: professional training of future teacher of music art.